

Faculteit der Letteren

Geschiedenis

Academisch jaar 2018-2019

15 januari 2019

Geneesheren en kwakzalvers

Denkbeelden over geneeskunde tijdens de kruistochten

Arnout van Balen

S4609107

Dr. Sven Meeder

Radboud University

Inhoudsopgave

<i>Inleiding</i>	<i>p. 2</i>
<i>Hoofdstuk 1: Frankische geneeskunde vanuit Saraceens perspectief</i>	<i>p. 7</i>
<i>Hoofdstuk 2: Saraceense geneeskunde vanuit Frankisch perspectief</i>	<i>p. 11</i>
<i>Hoofdstuk 3: De casus van Boudewijn IV</i>	<i>p. 15</i>
<i>Conclusie</i>	<i>p. 20</i>
<i>Bibliografie</i>	<i>p. 22</i>

Inleiding

‘They brought before me a knight in whose leg an abscess had grown, and a woman afflicted with imbecility. To the knight I applied a small poultice until the abscess opened and became well; and the woman I put on a diet and made her humor wet. Then a Frankish physician came to them and said: “This man knows nothing about treating them.” He then said to the knight: “Which would you prefer, living with one leg or dying with two.” The latter replied: “Living with one leg.” The physician said: “Bring me a strong knight and a sharp ax.” So a knight came with the ax, and as I was standing by the physician laid the leg of the patient on a block of wood and bade the knight strike his leg with the ax and chop it off with one blow. Accordingly he struck it one blow while I was looking on, but the leg was not severed. So he dealt another blow, upon which the marrow of the leg flowed out and the patient died on the spot. He then examined the women and said: “This is a woman in whose head there is a demon that has possessed her. Shave off her hair.” So they shaved it off and the woman began once more to eat their ordinary diet – garlic and mustard. Her imbecility took a turn for the worse, so the physician said: “The demon has penetrated through her head.” He therefore took a razor, made a deep cruciform incision on [her head], peeled back the skin at the middle of the incision until the bone of the skull was exposed, and rubbed it with salt. The woman also expired instantly. Thereupon I asked them whether my services were needed any longer, and when they replied in the negative I returned home, having learned of their medicine what I previously knew not.”¹

Dit fragment is geschreven door Usama ibn Munqidh en is veelvuldig gebruikt bij onderzoek naar Frankische geneeskunde tijdens de kruistochten. Dat is niet verwonderlijk, omdat het een opvallende passage is door het bloederig vertoon van de Frankische geneesheer. Deze passage zal later in dit onderzoek uitgebreider geanalyseerd worden. Deze scriptie zal op basis van dergelijke passages uit eigentijdse bronnen onderzoeken hoe tijdens de kruistochten de Franken dachten over Saraceense geneeskunde en hoe de Saracenen dachten over Frankische geneeskunde.

Een van de meest invloedrijke boeken over deze tegenstelling tussen West en Oost is geschreven door de politicoloog Samuel Huntington. In zijn boek uit 1996 *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* stelt Huntington dat de geschiedenis van de mens gezien moet worden als de geschiedenis van beschavingen. Zo zou de huidige wereld opgedeeld kunnen worden in acht beschavingen, die zich van elkaar onderscheiden op basis van religie en ideologie. Huntington focust zich op de vraag hoe deze beschavingen in de nabije toekomst met elkaar in conflict zullen raken. Hoe zij in de geschiedenis met elkaar in conflict zijn geraakt, is voor hem minder relevant.

¹ Usama ibn Munqidh, *Memoirs of Usama ibn Munqidh*, P.K. Hitti vert. (New York 2000) 162.

Met name het beeld dat Huntington schetst over een onvermijdelijk conflict tussen de Westerse en de Islamitische beschaving heeft veel invloed gehad op historisch onderzoek.² Op het boek van Huntington en de retoriek van West tegen Oost is echter ook veel kritiek geleverd. Literatuurwetenschapper Edward Said is een van de auteurs die tegen dit beeld ingaat. In zijn bijdrage aan de bundel *The New Crusades: Constructing the Muslim Enemy* uit 2003 toont Said opnieuw een opponent te zijn van de volgens hem incorrecte westerse perceptie van het oosten. Zo stelt hij dat het beeld dat Huntington schetst zo agressief en chauvinistisch is, dat we genoodzaakt zijn om te concluderen dat Huntington de Koude Oorlog wil voortzetten. Daarbij beweert Said dat het Pentagon na de val van de Sovjet-Unie opzoek zou zijn geweest naar een nieuwe vijand die Huntington met zijn boek aanreikt. Daarnaast stelt Said dat Huntington niet vanuit een neutraal standpunt de acht beschavingen beschrijft. Zo zou Huntington voorstander zijn van de Westerse beschaving, die zich in zijn ogen moet beschermen tegen de antiwesterse Islam. Het zwakste punt vindt Said het onderscheid dat gemaakt wordt tussen de verschillende beschavingen. Volgens hem lopen deze beschavingen onder invloed van migratie en onderlinge verbondenheid te veel door elkaar heen om een goed onderscheid te maken.³

Ondanks felle kritiek van onder andere Said zijn enkele historici op zoek gegaan naar de geschiedenis achter het conflict tussen Oost en West. De politicoloog en historicus Anthony Pagden bijvoorbeeld, probeert in zijn boek *Worlds at War: The 2,500 year Struggle between East and West* uit 2008 de lezer te overtuigen dat er altijd al een conflict heeft plaatsgevonden tussen Oost en West. Zo zou het startschot zijn gegeven met de Perzische oorlogen, met de Grieken als representanten van het Westen en de Perzen van het Oosten. Vervolgens besteedt Pagden in zijn boek ook aandacht aan de kruistochten. De kruistochten passen in zijn theorie van een voortdurend conflict tussen Oost en West. Zo zouden volgens hem de kruisvaarders het Westen representeren en de Saracenen het Oosten.⁴ Een auteur die een meer genuanceerd perspectief biedt over het conflict tussen Oost en West is politicoloog Adib Moghaddam. In zijn boek uit 2010 *A Metahistory of the Clash of Civilisations: Us and Them beyond Orientalism* stelt Moghaddam dat het conflict tussen Oost en West verschillende fasen en oorzaken heeft gehad. Hij stelt dat er in verschillende perioden ook op verschillende wijze gebruik is gemaakt van de tegenstelling tussen Oost en West. Om deze verschillen aan te tonen, maakt hij onderscheid tussen drie perioden: de periode van barbarij tegen civilisatie, het Christendom tegen de Islam en het Westen tegen de Islam.

² Samuel P. Huntington, *The clash of civilizations and the remaking of world order* (New York 1996) 86-104.

³ Edward Said, 'The clash of definitions' in: Emran Qureshi en Michael A. Sells (red.), *The new crusades: constructing the Muslim enemy* (New York 2003) 68-88, aldaar 68-75.

⁴ Anthony Pagden, *Worlds at war: The 2,500 year struggle between East and West* (New York 2008) 3-40.

Door onderscheid te maken tussen deze perioden probeert Moghaddam met zijn boek te beargumenteren dat het conflict tussen Oost en West een meer dynamisch karakter heeft.⁵

Over het conflict tussen Oost en West is echter niet enkel vanuit een finalistisch perspectief geschreven, maar is er ook onderzoek gedaan naar de belevenis van de historische actoren zelf. Ervoeren de kruisvaarders hun oorlog tegen de Saracenen ook als een conflict tussen Oost en West? Een voorbeeld van een dergelijk onderzoek is het boek *Islam and the West: The Making of an Image* uit 2003, geschreven door mediëvist Norman Daniel. Daniel onderzoekt het denkbeeld van de christenen ten opzichte van islamieten en vice versa gedurende de gehele geschiedenis. In zijn boek komt ook de periode van de kruistochten aan bod. Ook tijdens de kruistochten zou volgens Daniel gebruik zijn gemaakt van de tegenstelling tussen Oost en West. Dit zou gebaseerd zijn geweest op religie, maar dit houdt volgens hem niet noodzakelijkerwijs in dat er sprake was van ‘een oost-tegen-west-houding’. Deze mentaliteit werd ingezet om het gebruik van geweld tegen moslims te rechtvaardigen. Van ‘een oost-tegen-west-houding’ zou volgens Daniel echter geen sprake zijn geweest, omdat in het Heilige Land gemeenschappen van verschillende religies met elkaar samenleefden in vrede voor de komst van de kruisvaarders.⁶

Conrad Lawrence doet op basis van onderzoek naar geneeskunde tijdens de kruistochten vergelijkbare uitspraken. Lawrence onderzoekt in zijn artikel uit 2011, ‘Usama ibn Munqidh and other Witnesses to Frankish and Islamic Medicine in the era of Crusades’, hoe de tegenstelling tussen Oost en West tijdens de kruistochten invloed heeft gehad op het denken over geneeskunde tijdens de kruistochten zelf. Lawrence reageert met zijn hoofdstuk op de artikelen van Francesco Gabrielli en Ann Woods.⁷ Hij verwijt de beide auteurs dat zij op basis van een passage van Usama ibn Munqidh geconcludeerd hebben dat de Franken achterliepen op de Saracenen. Lawrence stelt dat Ibn Munqidh bevooroordeeld zou zijn geweest in zijn oordeel over de geneeskundige vaardigheden van de Franken. De oorspronkelijke bevolking van het Heilige Land zag de nieuwe heersers als een barbaarse overheerser en deze visie zou zijn doorgezet naar de geneeskunde. Lawrence is met name geïnteresseerd in hoe Ibn Munqidh hedendaagse historici heeft beïnvloed bij hun onderzoek naar geneeskunde tijdens de kruistochten.

⁵ Adib Moghaddam, *A metahistory of the clash of civilisations: Us and them beyond Orientalism* (Londen 2011) 161-164.

⁶ Norman Daniel, *Islam and the West: The making of an image* (Oxford 2003) 155-157.

⁷ Ann F. Woodings, ‘The medical resources and practice of the Crusader States in Syria and Palestine, 1096-1193’, *Medical History* 15 (1971) 268-277, aldaar 268; Francesco Gabrielli, *Arab historians of the crusades* (Londen 1969) 76-77.

Hij stelt dat historici op basis van een passage te snel geconcludeerd hebben dat de kruisvaarders op de Saracenen achterliepen wat betreft medische kennis. Volgens Lawrence waren de Frankische geneesheren niet minder dan de Saraceense geneesheren. Ze zouden te kampen hebben gehad met een taalbarrière en ze zouden minder kennis hebben over de lokale medische producten, maar verder zouden zij gelijk zijn aan hun Saraceense tegenhanger.⁸

Waar Lawrence de nadruk legde op het hedendaags denken over geneeskunde tijdens de kruistochten, zal deze scriptie zich focussen op de manier waarop Frankische en Saraceense literaire auteurs uit het Heilige Land tijdens de periode van de kruistochten dachten over ziekten en elkaars geneeskundige vaardigheden. Deze scriptie zal beginnen met te onderzoeken op welke manier Saraceense auteurs dachten over de medische vaardigheden van de Franken. Auteurs als Woods en Gabrielli hebben aan de hand van Saraceense passages geconcludeerd dat de Franken in vergelijking met de Saracenen achterliepen op het gebied van medische kennis.⁹ Hun onderzoek is echter gebaseerd op één passage uit de memoires van Usama ibn Munqidh. Door onderzoek te doen naar verschillende fragmenten uit de memoires van Ibn Munqidh zal uit deze deelvraag blijken of deze passage representatief is of dat dit een uitzondering op de regel vormt. Vervolgens zal deze scriptie onderzoeken hoe Frankische auteurs schreven over ziekten en de medische kennis van de Saracenen. Doordat tot nu toe met name gebruik is gemaakt van Saraceense bronnen is het interessant om te bekijken wat de Frankische bronnen te vertellen hebben. Bevestigen deze bronnen het standpunt van Gabrielli en Woods dat de Saraceense geneeskunde superieur was ten opzichte van de Frankische geneeskunde, of had Lawrence gelijk met zijn nuance? Tenslotte zal koning Boudewijn IV, beter bekend als de lepra koning, dienen als casus in dit onderzoek. Doordat zowel Saraceense als Frankische auteurs over zijn ziekte hebben geschreven, is het mogelijk om een vergelijking te maken. Beschrijven Frankische en Saraceense auteurs de ziekte van Boudewijn IV op eenzelfde manier of zijn er verschillen terug te lezen? Wanneer blijkt dat er verschillen zijn, zal deze scriptie onderzoeken waar die verschillen op gebaseerd zijn. Zou een verschil in medische kennis hiervoor de verklarende factor zijn, of zouden cultuur, religie en rivaliteit een betere verklaring bieden?

⁸ Conrad Lawrence, 'Usama ibn Munqidh and other witnesses to Frankish and Islamic medicine in the era of the crusades' in: Peter E. Pormann, *Islamic and scientific tradition III* (Londen 2011) 260-275, aldaar 274-275.

⁹ Woodings, 'Medical resources', 268; Gabrielli, *Arab historians*, 76-77.

Deze scriptie onderzoekt denkbeelden over medische kennis tijdens de kruistochten, omdat dit thema tot nu toe onderbelicht is gebleven. Tot op heden is bij onderzoek naar Frankische geneeskunde alleen gebruik gemaakt van Saraceense bronnen. Op basis van deze Saraceense denkbeelden hebben historici als Gabrielli en Woods wellicht te snel geconcludeerd dat de Frankische geneeskunde minderwaardig was. Door ook gebruik te maken van Frankische bronnen zal deze scriptie een nieuwe invalshoek bieden op het debat tussen Gabrielli en Woods enerzijds en Lawrence anderzijds. Deze scriptie onderzoekt echter niet de daadwerkelijke verschillen tussen de Saraceense en Frankische geneeskunde, maar enkel de contemporaine denkbeelden. Verder focust deze scriptie zich op de periode van de kruistochten, omdat tijdens deze periode in de Middeleeuwen de Franken en Saracenen zeer frequent met elkaar in contact kwamen. Tenslotte zal dit onderzoek zowel de Saraceense als de Frankische denkbeelden over de geneeskunde van ‘de ander’ analyseren. Door beide perspectieven te onderzoeken, zal deze scriptie een zo compleet mogelijk beeld schetsen.

Deze scriptie bestaat uit drie hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk onderzoekt deze scriptie op welke manier de Saracenen schreven over de Frankische geneeskunde. Daarbij zal ook onderzocht worden welke factoren van invloed waren op de manier waarop Saraceense auteurs de Franken beschreven. Dit hoofdstuk zal gebruik maken van passages uit de memoires van Usama ibn Munqidh. Tot op heden is slechts een klein deel van Usama’s memoires over Frankische geneeskunde gebruikt, in deze scriptie zullen meerdere nieuwe passages geanalyseerd worden. Hieruit zal duidelijk worden wat de Saraceense denkbeelden over de Frankische geneeskunde waren. Vervolgens onderzoekt hoofdstuk twee op welke manier de Franken schreven over de Saraceense geneeskunde. Dit hoofdstuk zal dezelfde methode hanteren als het eerste hoofdstuk. Op basis van Frankische bronnen zal deze scriptie analyseren hoe de Franken schreven over Saraceense geneeskunde. Dit hoofdstuk zal gebruik maken van passages van Willem van Tyrus, Albert van Aken en een oud Frans volkslied over de kruistocht, genaamd ‘chansons de geste’. Deze bronnen zullen een inzicht geven in de Frankische denkbeelden over de Saraceense geneeskunde. Tenslotte komt in hoofdstuk drie de casus van Boudewijn IV aan bod. Hierbij onderzoekt deze scriptie op welke manier Frankische en Saraceense auteurs schreven over ziekten, met de focus op lepra. Waar de eerste twee hoofdstukken de nadruk leggen op denkbeelden over de vaardigheden van de ander, onderzoekt dit hoofdstuk de eigen denkbeelden over ziekten. Dit hoofdstuk zal gebruik maken van zowel Saraceense als Frankische bronnen om zo beiden perspectieven te analyseren. Uit deze casus zal blijken of de denkbeelden over de ander juist waren, wanneer die denkbeelden toegepast worden op lepra.

Hoofdstuk 1: Frankische geneeskunde vanuit Saraceens perspectief

Voordat onderzoek gedaan kan worden naar de denkbeelden over Frankische geneeskunde moet vastgesteld worden wie de Saracenen precies bedoelden wanneer zij over de Franken schreven. Wanneer de Saracenen spraken over de Franken, ook wel 'Ifranj' in het Arabisch, hadden zij het niet alleen over de Franse kruisvaarders. Met 'Ifranj' werden alle christelijke Europeanen bedoeld die deelnamen aan de kruistochten in de Levant. De afkomst van de kruisvaarders was veel diverser dan de term 'Ifranj' doet voorkomen, maar toch werd deze gehanteerd door de Saracenen. Zo wisten auteurs zoals Usama ibn Munqidh wel dat de kruisvaarders geen homogene groep waren, maar besloten zij wellicht uit onverschilligheid de kruisvaarders als dusdanig te beschrijven. In het specifieke geval van Usama ibn Munqidh kan mogelijk worden verklaard waarom hij de term 'Ifranj' hanteerde. Ibn Munqidh had namelijk voornamelijk contact met kruisvaarders uit het vorstendom Antiochië en deze bewoners waren vaak afkomstig uit Frankrijk.¹⁰ Daarbij schonken de Saracenen niet alleen weinig aandacht aan de afkomst van de Franken, maar hadden zij ook een uitgesproken mening over de karaktereigenschappen van de Franken. Dit oordeel wordt het best beschreven door Al-Mas'udi: *'their bodies are large, their nature gross, their manner harsh, their understanding dull, and their tongues heavy.'*¹¹ Al-Mas'udi vond dus dat de kruisvaarders barbaarse karaktereigenschappen hadden en onderontwikkeld waren. Vervolgens beschreef hij ook het uiterlijk van deze onderontwikkelde barbaren: *Their body excessively white that it passes from white to blue; their skin is thin and their flesh thick.*¹² Kortgezegd waren de Franken volgens Al-Mas'udi barbaren met een extreem witte huid. Dit hoofdstuk zal onderzoeken of Saraceense auteurs dezelfde superieure houding hadden ten opzichte van de Frankische geneeskunde.

Een van de belangrijkste literaire bronnen die een inzicht geeft in de Saraceense denkbeelden over Frankische geneeskunde is geschreven door Usama ibn Munqidh. Ibn Munqidh was geboren in juli 1095 en was een ooggetuige van de gebeurtenissen van de eerste kruistocht. Hij groeide op in Shaizar, maar werd in 1131 verbannen omdat hij een bedreiging vormde voor de opvolger van de Shaizar dynastie. Vervolgens diende hij als adviseur voor verschillende Saraceense leiders zoals Zengi, Nur ad-Din en de befaamde Salah ad-Din. Naast adviseur is Ibn Munqidh ook soldaat geweest en heeft hij in verschillende veldslagen tegen de kruisvaarders gevochten.¹³ Aan het einde van zijn leven heeft hij al zijn ervaringen in *Kitāb al-i'tibār* vastgelegd. In dit werk beschrijft hij onder andere op welke wijze de Saracenen oorlog voerden, op welke manier zij zieken verzorgden, maar geeft hij ook een beschrijving van de levenswijze van de Franken. Zo is Usama ibn Munqidh tijdens zijn leven vaak in contact gekomen met de Franken en hij heeft bij dat contact veel geleerd over de cultuur van de Franken.

¹⁰ Cobb, *Usama ibn Munqidh*, 93-94.

¹¹ *Ibidem*, 94.

¹² *Ibidem*, 95.

¹³ *Ibidem*, 98.

Een van zijn onderwerpen is de Frankische geneeskunde.¹⁴ Bij *Kitāb al-i'tibār* moet echter in acht worden genomen dat het om de ervaring van Ibn Munqidh gaat. De informatie die Ibn Munqidh geeft, hoeft daarom niet feitelijk te zijn.¹⁵ Daar tegenover staat dat de passages over Frankische geneeskunde ons een inzicht geven in de denkbeelden van een Saraceens auteur over de medische vaardigheden van de Franken.

De passage die bij onderzoek naar Frankische geneeskunde het meest gebruikt is, gaat over een gewonde Frankische ridder en een imbeciele vrouw.¹⁶ Aan de hand van deze passage hebben auteurs als Woodings en Gabrielli geconcludeerd dat de Franken achterliepen op geneeskundig vlak in vergelijking met de Saracenen. Daarnaast beargumenteerden zij dat Usama ibn Munqidh negatief dacht over de medische vaardigheden van de Franken.¹⁷ Wanneer deze passage echter goed geanalyseerd wordt, moet ook deze stelling van Woodings en Gabrielli genuanceerd worden. Zo is Ibn Munqidh ten eerste niet de ooggetuige van deze passage. Dit is namelijk een verslag van de christelijke geneesheer van zijn oom, genaamd Thābit. Thābit was door Ibn Munqidhs oom gestuurd om enkele zieke personen te behandelen voor de heer van al-Munaytirah. Na teruggekeerd te zijn, geeft de geneesheer een verslag van zijn ervaringen. Het is daarom onjuist om te stellen dat Ibn Munqidh negatief dacht over de Frankische geneeskunde aangezien het een verslag van Thibāt betreft: Ibn Munqidhs mening is niet vast te stellen. Daarnaast is het verslag dat hij geeft ook een zeer feitelijke beschrijving. Zo vertelt hij hoe Thibāt de zieken in eerste instantie zelf had verzorgd: *'To the knight I applied a small poultice until the abscess opened and became well; and the woman I put on a diet and made her humor wet.'*¹⁸ Vervolgens geeft hij gedetailleerd verslag van de komst van een Frankische geneesheer die op eigen wijze de zieken verzorgt:

*'He struck it one blow while I was looking on, but the leg was not severed. So he dealt another blow, upon which the marrow of the leg flowed out and the patient died on the spot. He then examined the women and said: "This is a woman in whose head there is a demon that has possessed her. Shave off her hair." So they shaved it off and the woman began once more to eat their ordinary diet – garlic and mustard. Her imbecility took a turn for the worse, so the physician said: "The demon has penetrated through her head." He therefore took a razor, made a deep cruciform incision on [her head], peeled back the skin at the middle of the incision until the bone of the skull was exposed, and rubbed it with salt. The woman also expired instantly.'*¹⁹

¹⁴ Cobb, *Usama ibn Munqidh*, 14-16.

¹⁵ *Ibidem*, 69.

¹⁶ Ibn Munqidh, *Memoirs*, 162.

¹⁷ Woodings, 'Medical resources', 268; Gabrielli, *Arab historians*, 76-77.

¹⁸ Ibn Munqidh, *Memoirs*, 162.

¹⁹ *Ibidem*, 162.

Hoewel beide patiënten kwamen te overlijden door toedoen van de Frankische geneesheer geeft Thibāt geen oordeel over de vaardigheden van de geneesheer. Hij geeft niet zijn mening over methode van de Frankische geneesheer, hij geeft enkel een stoïcijnse beschrijving daarvan. Tenslotte gaat Ibn Munqidh in de direct daaropvolgende passage in tegen de negatieve ervaringen van Thibāt waarbij twee doden vielen door toedoen van een Frank: *‘I have, however, witnessed a case of their medicine which was quite different from that.’*²⁰

Nadat Ibn Munqidh het verslag van Thibāt heeft behandeld in zijn boek geeft hij twee voorbeelden waaruit een ander beeld naar voren komt dan dat Thibāt geeft. De eerste passage gaat over een muntmeester genaamd Bernard. Een paard had een trap gegeven waardoor Bernard een infectie kreeg die op veertien verschillende plaatsen openging. Uiteindelijk werd hij behandeld door een Frankische geneesheer: *‘Then came to him a Frankish physician and removed from the leg all the ointments which were on it and began to wash it with very strong vinegar. By this treatment all the cuts were healed and the man became well again.’*²¹ Wie in eerste instantie de zalf op de wond had gedaan, is onbekend, maar het is een Frankisch geneesheer die Bernard redt van de dood. Het wordt de geneesheer echter niet in dank afgenomen dat hij de muntmeester redde: *‘All this happened while I was praying for his perdition.’*²² Ondanks dat Ibn Munqidh liever had gehad dat de muntmeester was overleden, beschrijft hij hoe de Frankische geneesheer op vakkundige wijze had gehandeld. Deze passage toont aan dat de Saracenen ook inzagen dat de Franken behendig konden zijn in het behandelen van wonden.

Vervolgens geeft Ibn Munqidh een andere passage waarin hij de Frankische geneeskunde bespreekt. Dit keer gaat het niet over een wond, zoals in de twee voorgaande passages, maar om een jongen die lijdt aan scrofulose. Scrofulose is beter bekend als koningszeer en is een ontsteking van een lymfeklier in de hals. Deze ontsteking kan doorzweren naar de huid wat leidt tot het openscheuren van de huid in de hals, zoals bij de jongen die Ibn Munqidh beschrijft: *‘who had a boy whose neck was afflicted with scrofula. Every time a part of it would close, another part would open.’*²³ Vervolgens komt de vader van de jongen op een zakenreis een Frank tegen die een remedie aanbeveelt voor koningszeer. Het is in eerste instantie opvallend dat de Frank zijn diensten aanbiedt aan een Saraceen. Dit toont aan dat de Frank geen vijandige gevoelens had ten aanzien van de Saracenen.

²⁰ Ibn Munqidh, *Memoirs*, 162.

²¹ *Ibidem*, 163.

²² *Ibidem*, 163.

²³ *Ibidem*, 163.

Daarnaast is het merkwaardig dat de vader van de jongen eerst een eed af moest leggen voordat de Frank de jongen wil helpen: *‘Wilt thou swear by thy religion that if I prescribe to thee a medicine which will cure thy boy, thou wilt charge nobody fees for prescribing it thyself? In that case, I shall prescribe to thee a medicine which will cure the boy.’*²⁴ Hieruit komt een beeld van een eerbare en hulpvaardige Frank naar voren die wil voorkomen dat armere zieken onthouden worden van dit medicijn. Vervolgens krijgt de Saraceen een behandeling aangeschreven voor het koningszeer: *‘Take uncrushed leaves of glasswort, burn them, then soak the ashes in olive oil and sharp vinegar. Treat the scrofula with them until the spot on which it is growing is eaten up. Then take burnt lead, soak it in ghee butter and treat him with it.’*²⁵ Uiteindelijk geneest deze behandeling de jongen niet alleen, maar past Ibn Munqidh zelf ook deze behandeling met succes toe bij andere mensen die leden aan koningszeer.²⁶ Deze passage toont aan dat de Saracenen niet alleen inzagen dat de Franken op kundige wijze met wonden om konden gaan, maar ook met ziektes zoals koningszeer.

Een ander voorbeeld gaat over een christelijke geneesheer uit Syrië genaamd Ya’qub ibn Siqlab. Ibn Siqlab was werkzaam in Jeruzalem rond 1190 en ging op bezoek bij een familielid in Damascus. In Jeruzalem droeg hij gewoonlijk de traditionele kledij van een Frankische geneesheer en ook bij zijn aankomst in Damascus droeg hij deze kledij. Toen hij in contact kwam met een andere christelijke geneesheer werd hem verteld dat het niet beoorderlijk voor zijn carrière in Damascus was om als Frankisch geneesheer gekleed te zijn.²⁷ Het lijkt wellicht in eerste instantie weinig te zeggen over Saraceense denkbeelden over Frankische geneeskunde. Dat Ibn Siqlab Frankische kledij droeg toont aan dat in Jeruzalem, nadat het veroverd was door Saladin, het niet uitmaakte of je een Frankische of Saraceense geneesheer was. Het is onwaarschijnlijk dat Ibn Siqlab kledij zou dragen waarmee hij zich identificeert als een minderwaardige dokter. Daarnaast toont dit voorbeeld aan dat de denkbeelden over Frankische geneesheren verschilden per regio. Het is daarom niet mogelijk om een algemene conclusie te trekken over Saraceense denkbeelden over Frankische geneeskunde in het algemeen.

²⁴ Ibn Munqidh, *Memoirs*, 163.

²⁵ *Ibidem*, 163.

²⁶ *Ibidem*, 163.

²⁷ Lawrence, ‘Usama ibn Munqidh and other witnesses’, 271-272.

Hoofdstuk 2: Saraceense geneeskunde vanuit Frankisch perspectief

Wanneer de kruisvaarders spraken over de inheemse bevolking gebruikten zij de term ‘Saracenen’. De Grieken waren de eerste die deze term hanteerden, maar deden dat om de bevolking van Syrië aan te duiden. Gedurende de geschiedenis kreeg de term een andere betekenis en stond het tijdens de periode van de kruistochten gelijk aan ‘moslim’, maar niet aan ‘Arabier’. Op deze manier was er onderscheid tussen de ‘Arabieren’ van het Iberisch Schiereiland en de ‘moslims’ uit het Heilige Land.²⁸ Nadat de kruisvaarders het Heilige land hadden veroverd, stelden zij zich in het algemeen op als een relatief tolerante heerser. Zo mochten de Saracenen hun religie blijven uitoefenen, alleen in Jeruzalem was het niet toegestaan een andere religie dan het christendom uit te oefenen. Daarnaast mochten zij ook hun eigen wetten behouden die gebaseerd waren op de sharia.²⁹ Ondanks deze relatief tolerante houding was er ook propaganda tegen de Saracenen. Deze propaganda had voornamelijk het rekruteren van nieuwe kruisvaarders als doel. De methode die zij hanteerden, was het neerzetten van de Saracenen als meedogenloos en barbaars. Met name na de val van Edessa in 1140 was er een toename van Frankische propaganda die zich tegen de Saracenen richtte.³⁰ Dit hoofdstuk onderzoekt of de denkbeelden over Saraceense geneeskunde aansluiten bij de relatief tolerante houding van de lokale vorsten of dat de propaganda van invloed is geweest op het denken over de medische vaardigheden van de Saracenen.

De eerste auteur die in dit hoofdstuk aan bod komt, is Albert van Aken. Over het leven van Albert is weinig bekend, maar zijn boek uit het begin van de twaalfde eeuw, *Historia Hierosolymitana*, geeft een van de beste beschrijvingen van de gebeurtenissen tijdens de eerste kruistocht. Bij dit boek moet echter in acht worden genomen dat Albert zelf nooit naar het Heilige Land is geweest en dat het dertig jaar na dato is geschreven. Hij heeft aan de hand van verslagen van teruggekeerde pelgrims zijn boek geschreven. Desondanks zijn historici van mening dat zijn boek een nauwkeurige en waarheidsgetrouwe uiteenzetting geeft van de eerste kruistocht.³¹ In het verhaal komt ook aan bod hoe de kruisvaarders in contact kwamen met de geneeskundige vaardigheden van de Saracenen. Naast Albert van Aken behandelt dit hoofdstuk ook passages die geschreven zijn door Willem van Tyrus. Willem werd geboren in 1130 in Jeruzalem en was aartsbisschop van Tyrus van 1175 tot 1184. Ook was hij een adviseur van koning Amalrik I en de mentor van Boudewijn IV. Naast aartsbisschop en adviseur van de koning was Willem ook een kroniekschrijver, zo heeft hij de *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* geschreven tussen 1170 en 1184.

²⁸ Britannica Academic, ‘Saracen’, <https://academic.oup.com/levels/collegiate/article/Saracen/65721> (geraadpleegd 15 januari 2019).

²⁹ Alan V. Murray, ‘Arabic sources on Muslim villagers under Frankish rule’ in: Alan v. Murray (red.), *From Clermont to Jerusalem: The crusades and crusader societies 1095-1500* (Turnhout 1998) 103-119, aldaar 107-111.

³⁰ *Ibidem*, 103-105.

³¹ Susan Edington, ‘Albert of Aachen reappraised’, in: Alan v. Murray (red.), *From Clermont to Jerusalem: The crusades and crusader societies 1095-1500* (Turnhout 1998) 55-68, aldaar 65-67.

Hoewel Willem in het Heilige Land heeft geleefd, was ook hij niet altijd een ooggetuige van de gebeurtenissen die hij beschreef. Net als Albert maakt Willem gebruik van ooggetuige verslagen van pelgrims die deelnamen aan de eerste kruistocht.³² In zijn boek schenkt hij ook aandacht aan de verzorging van verschillende adellijken, die zich soms lieten behandelen door Saraceense geneesheren.

Een van de teksten die wellicht het meest representatief is voor denkbeelden van kruisvaarders over Saraceense geneeskunde is *The Old French Crusade Cycle*. Dit gedicht gaat over Peter de kluizenaar, de leider van de volkskruistocht. Het gedicht is geschreven in Frankrijk, maar was ook bekend in het Heilige land.³³ Het stuk beschrijft hoe Peter gevangen werd genomen en vervolgens mishandeld werd door de wachters. Bij dit fragment is de feitelijkheid van de informatie niet van belang, maar juist de denkbeelden die naar voren komen. Deze passage toont het ontzag van de Franken ten aanzien van de Saraceense geneeskunde. Dit blijkt het duidelijkste uit de volgende zin: ‘*Seeing him in this state, the emir summoned Lucion, the most learned doctor anyone had ever seen.*’³⁴ Niet alleen de Saraceense geneesheer Lucion had groot aanzien bij de Franken, maar ook andere Saraceense dokters hadden de naam zeer geleerd te zijn. Naast de reputatie van zeer geleerd dokter toont de ernst van de verwonding van Peter en de daaropvolgende behandeling aan hoe kundig Lucion was: ‘*he treated the wound which was gaping so wide that the lung was visible. Peter immediately bounced up in better shape than a sparrowhawk or a falcon.*’³⁵ Hoewel het waarschijnlijk niet gebeurd is, toont het aan hoe de Franken tegen de Saraceense geneeskunde opkeken.

Zoals reeds gezegd heeft ook Albert van Aken geschreven over het contact tussen de Franken en de Saraceense geneeskunde. In deze passage krijgen de kruisvaarders te maken met slangen en zoeken zij hulp bij de Saracenen om zich te laten behandelen tegen slangenbeten: ‘*In this region of Sidon, while many were in danger from the fiery snakes mentioned above, and there was great weeping and wailing over those dying, they were taught this medicine by the natives.*’³⁶ Dat de hulp van de Saracenen wordt gezocht geeft aan dat de Franken zelf niet wisten hoe dat ze met slangenbeten moesten omgaan en dat zij de het idee hadden dat de Saracenen dat wel wisten. Daarnaast toont het zoeken van hulp aan dat de kruisvaarders en de Saracenen beter met elkaar overweg konden of dat de situatie van dusdanige ernst was, dat zij niet anders konden dan hulp zoeken bij de vijand. Het medicijn dat de Franken echter gegeven wordt door de Saracenen is van dubieuze afkomst.

³² Peter W. Edbury en John G. Rowe, *William of Tyre: Historian of the Latin east* (Cambridge 1988) 1-9.

³³ Léan Ní Chléirigh, ‘Oriental and occidental medicine in the crusader states’ in: Conor Kostick (red.), *The crusades and the near east* (New York 2011) 161-188, aldaar 161.

³⁴ *Old French crusade cycle: La chanson de Jérusalem*, Nigel Thorp vert. (Tuscaloosa 1992) 191-192.

³⁵ Ibidem, 191-192.

³⁶ Albert van Aken, *Historia Hierosolymitanae*, Susan B. Edington vert. (New York 2007) 393.

Zo waren er twee mogelijke oplossingen voor het behandelen van een slangenbeet: *'that anyone who was bitten by a snake should go up to one of the more noble and eminent people in the army, and if the wound of the sting was touched and embraced by that man's right hand the poison spread through the limbs would be seen to do no more harm.'*³⁷ Dat deze methode niet werkt, staat vast, maar geloofden de Saracenen dat dit zou werken of hielden zij de kruisvaarders voor de gek? Ook het tweede medicijn is merkwaardig: *'In the same way they were taught another medicine, that a man who was bitten should lie at once with a woman, a woman with a man, and thus they would be released from all the swelling and the heat of the poison.'*³⁸ Kortgezegd werden de Saracenen geadviseerd om seks te hebben wanneer zij gebeten waren door een slang. Ook dit advies zal niet geholpen hebben, het zal eerder het verspreiden van het gif versnellen door toename van de bloeddruk. Hoewel het onbekend blijft of de Saracenen de Franken oprecht wilden helpen of dat de kruisvaarders in de maling werden genomen, toont deze passage aan dat de Franken van mening waren dat de Saracenen meer kennis hadden over geneeskundige kwesties.

Niet alleen de gewone kruisvaarders waren van mening dat de Saracenen meer kennis hadden over geneeskunde, ook de kruisvaarders van adellijke afkomst maakten gebruik van de diensten van Saraceense geneesheren. Zo maakte koning Boudewijn III gebruik van de diensten van Saraceense dokters: *'Desiring to take a physic before the approach of winter, as was his costum, King Baldwin III obtained certain pills from Barac, the physician of the count of Tripoli, a part of which were to be taken at once and the rest after a short interval.'*³⁹ Ook de opvolger van Boudewijn liet zich liever behandelen door Saraceense geneesheren. Amalrik leed aan dysenterie toen hij de hulp vroeg aan verschillende dokters van Oosterse afkomst: *'after suffering intolerably from the fever for several days, he ordered physicians of the Greek, Syrian and other nations to be called and insisted that they give him some purgative remedy.'*⁴⁰ Opvallend hierbij is dat de oosterse geneesheren weigerden een laxermiddel voor te schrijven. Modern onderzoek heeft namelijk aangetoond dat het toedienen van een laxermiddel aan een patiënt die lijdt aan dysenterie de situatie verergert doordat de patiënt nog meer uitdroogt.⁴¹ Vervolgens vroeg Amalrik het aan Frankische dokters die het middel wel toedienden. Uiteindelijk zou de koning sterven aan de gevolgen van dysenterie, wellicht had hij het overleefd als hem geen laxermiddel was toegediend. Dat de koningen van Jeruzalem gebruik maakten van de diensten van Saraceense geneesheren maakt het aannemelijk dat zij van mening waren dat de Saracenen meer kennis hadden over medische aangelegenheden.

³⁷ Van Aken, *Historia Hierosolymitanae*, 393.

³⁸ *Ibidem*, 393.

³⁹ Willem van Tyrus, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, Emily A. Babcock en August C. Key vert. (New York 1943) 292.

⁴⁰ *Ibidem*, 395.

⁴¹ J.W. van der Krans, *Inwendige geneeskunde* (Amersfoort 2004) 26-27.

Niet alle Franken deelden echter deze mening, waaronder Willem van Tyrus. Dat Willem tegen de Saraceense geneesheren was, blijkt uit zijn commentaar op Boudewijn III: *‘Our eastern princes, through the influence of their women, scorn the medicines and practice of our Latin physicians and believe only in the Jews, Samaritans, Syrians (i.e. the Eastern Christians), and Saracens (= the Muslims). Most recklessly they put themselves under the care of such practitioners and trust their lives to people who are ignorant of the science of medicine.’*⁴² Volgens Willem zouden de prinsen beter gebruik kunnen maken van Frankische geneesheren, omdat de Saracenen geen weet zouden hebben van medische aangelegenheden. Opmerkelijk hierbij is dat Willem het de vrouwen verwijt dat de prinses gebruik maakten van oosterse geneesheren. Enerzijds was er een grote groep kruisvaarders die van mening waren dat de Saracenen meer medische kennis hadden en dat van hen geleerd kon worden. Anderzijds waren er auteurs zoals Willem van Tyrus die tegen deze denkbeelden in gingen en de Frankische geneeskunde boven die van de Saracenen stelden.

⁴² Van Tyrus, *Historia rerum*, 292-293.

Hoofdstuk 3: De casus van Boudewijn IV

*'He was playing one day with his companions of noble rank when they began, as playful boys often do, to pinch each other's arms and hands with their nails. The other boys often gave evidence of pain by their outcries, but Baldwin, although his comrades did not spare him, endured it all to patiently, as if he felt nothing. After this had occurred several times it was reported to me. At first I supposed that it proceeded from his capacity for endurance and not from lack of sensitivity. But when I called him and began to enquire what it meant I discovered that his right arm and hand were partially numb, so that he did not feel pinching or even biting in the least. I began to be uneasy, remembering the words of the wise man, 'There is no question that a member which is without feeling detracts greatly from the health of the body and one who does not realise that he is sick is in great danger.'*⁴³

Deze passage is geschreven door Willem van Tyrus en beschrijft het moment waarop hij ontdekt dat Boudewijn IV al op jonge leeftijd lijdt aan lepra. Boudewijn was de zoon van Amalrik I en was voorbestemd om zijn vader op te volgen als koning van Jeruzalem. Amalrik was tijdens zijn regeringsperiode met name bezig met het versterken van de banden met het Byzantijnse rijk. Daarnaast hield hij zich veel bezig met het bestrijden van Nur ad-Din bij de noordelijke grenzen van het Heilige Land, maar ook in het westen werd gevochten over de hegemonie van Egypte.⁴⁴ Toen Amalrik overleed in 1174 was Boudewijn nog maar dertien jaar en hij kreeg Raymond III van Tripoli aangewezen als regent. Nadat Raymond twee jaar regent was geweest, was Boudewijn oud genoeg om zelf te regeren. Zijn vader had hem een land achtergelaten dat steeds meer in het nauw gedreven werd door de nieuwe heerser van de omringende gebieden, Salah ad-Din. In 1169 had Saladin zijn oom opgevolgd als vizier van Egypte en in 1181 voegde hij Syrië aan zijn rijk toe. Dit deed hij door gebruik te maken van het machtsvacuüm in Syrië dat ontstaan was na de dood van de opvolger van Nur ad-Din.⁴⁵ Hoewel Boudewijn tijdens zijn regeringsperiode de befaamde Saladin enkele keren versloeg op het slagveld, staat Boudewijn tegenwoordig vooral bekend vanwege zijn melaatsheid.⁴⁶ Dit hoofdstuk onderzoekt op welke manier contemporaine auteurs schreven over de melaatsheid van Boudewijn en wat dat zegt over denkbepelden over geneeskunde in het Heilige Land.

⁴³ Van Tyrus, *Historia rerum*, 397-398.

⁴⁴ Bernard Hamilton, *The leper king and his heirs: Baldwin IV and the crusader kingdom of Jerusalem* (New York 2000) 63-64.

⁴⁵ *Ibidem*, 80-83.

⁴⁶ *Ibidem*, 258.

Tijdens de Middeleeuwen had lepra in Europa een zeer negatieve invloed op het sociale netwerk van de lepralijder. De meest duidelijke oorzaak hiervoor is het visuele aspect: een van de symptomen van lepra is de beschadiging van de huid met verminking van het lichaam als gevolg. Doordat lepra duidelijk te zien is, waren omstanders bang om besmet te raken en probeerden zij de lepralijder zo veel mogelijk te vermijden.⁴⁷ Willem van Tyrus geeft een goede beschrijving van de lichamelijke misvorming van Boudewijn: ‘*Day by day his condition became worse. The extremities and the face were especially attacked, so that his faithful followers were moved with compassion when they looked at him.*’⁴⁸ Het is echter noemenswaardig dat dit voor Willem van Tyrus niet aanstootgevend was: ‘*It is impossible to refrain from tears while speaking of this great misfortune.*’ Voor deze compassie zijn drie mogelijke verklaringen te geven. Een eerste en meer algemene reden voor het medelijden van Willem is dat sommige mensen die in contact kwamen met melaatsen een schuldgevoel hadden, omdat zij wel gezond waren.⁴⁹ De tweede verklaring is dat Willem de mentor was van Boudewijn en het is mogelijk dat deze relatie effect heeft gehad op hoe Willem omging met de melaatsheid van Boudewijn. Tenslotte zou *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, het boek waarin deze passage staat, in opdracht van Amalrik I geschreven zijn. Hierdoor was Willem voornamelijk bezig met het rechtvaardigen van de eigen partij en het zwartmaken van de tegenpartijen in zijn boek.⁵⁰ Wellicht dat hij met name geïnteresseerd was in het opwekken van sympathie bij de lezer ten opzichte van Boudewijn. Hoe representatief Willem is voor de algemene Frankische reactie op de melaatsheid van Boudewijn is hierdoor twijfelachtig.

Naast het visuele aspect speelde ook religie een grote rol bij de negatieve connotatie van lepra. Zo staat in het Oude Testament dat het verboden is voor mensen die lijden aan een ziekte van de huid om een synagoge te betreden. De reden hiervoor is dat een verminking van het lichaam een gevolg zou zijn van een zonde van de patiënt of van een van zijn voorvaderen. In de periode dat het Oude Testament werd geschreven, was lepra echter nog onbekend. Door een foutieve vertaling naar het latijn in de Middeleeuwen werd ‘Tsar’ath’ niet vertaald met ‘een verminking van het lichaam’, maar met ‘lepra’. Hoewel lepra ook een verminking van het lichaam is, werden waarschijnlijk met ‘Tsar’ath’ andere huidaandoeningen bedoeld dan lepra. Door deze foutieve vertaling werden lepralijders gemeden, omdat zij gestraft zouden zijn door God.⁵¹

⁴⁷ Hamilton, *The leper king*, 245.

⁴⁸ Van Tyrus, *Historia rerum*, 398.

⁴⁹ Hamilton, *The leper king*, 245.

⁵⁰ David W.T.C. Vessey, ‘William of Tyre and the art of historiography’, *Mediaeval Studies* 35 (1973) 433-455, aldaar 437-38.

⁵¹ Hamilton, *The leper king*, 246.

Dit is ook terug te lezen in een bul die geschreven was door paus Alexander III: *‘For there is no king who can rule that land, since he, namely Baldwin, who holds the government of the kingdom is so gravely scourged by the just judgement of God [...] that he is scarcely able to bear the continual sufferings of his body.’*⁵² Opvallend hierbij is dat de paus niet als doel had om Boudewijn in een kwaad daglicht te zetten, maar om christenen aan te sporen naar het Heilige Land te gaan. De bul van Alexander had echter het omgekeerde effect. Doordat de hoogste autoriteit van het christelijk geloof benadrukt dat de koning van Jeruzalem leed aan een ziekte die hem was gegeven door God, waren de christenen in Europa minder snel geneigd om naar het Heilige Land te gaan.⁵³ Het is opmerkelijk dat Boudewijn ondanks zijn lepra toch tot koning van Jeruzalem gekroond zou worden, met alle sociale en politieke gevolgen van dien. Dit is echter te verklaren doordat geen dokter durfde vast te stellen dat Boudewijn IV daadwerkelijk lepra had. De sociale en in dit geval politieke gevolgen van het vaststellen waren zo groot, dat geen enkele dokter de diagnose durfde of wilde maken. Pas tijdens Boudewijns adolescentie kon voor honderd procent zekerheid worden vastgesteld dat hij leed aan lepra en niet aan een andere huidziekte.⁵⁴ Dat pas later werd vastgesteld dat Boudewijn leed aan lepra blijkt uit het volgende fragment: *‘For, as we recognized in process of time, these were the premonitory symptoms of a most serious and incurable disease which later became plainly apparent.’*⁵⁵

De Bijbel is echter niet het enige heilige boek waarin richtlijnen staan omtrent de omgang met lepralijders, ook in de Koran en de Hadith staan verwijzingen naar lepra. Zo staat in de Hadith dat er net zo snel van lepralijder weggerend moet worden, als je van een leeuw zou weggrennen. Daarnaast staat in de Koran dat melaatsen op speerafstand gehouden moeten worden.⁵⁶ Deze merkwaardig regels kunnen verklaard worden door te kijken naar het gedachtegoed van de Koran ten opzichte van lepralijders. In de Koran staat namelijk dat lepra een straf van Allah is voor onzedelijk gedrag. Daarbij staat echter ook dat lepra niet besmettelijk is, omdat het een straf van God is en dat is niet overdraagbaar. Dat lepra niet besmettelijk zou zijn, staat echter in contrast met het op afstand houden van lepralijders. Deze tegenstrijdigheid was dan ook lange tijd het onderwerp van debat onder theologen.⁵⁷ Belangrijker is echter de vraag of de Saracenen van mening waren dat Boudewijn IV leed aan lepra als gevolg van een goddelijke straf.

⁵² Paus Alexander III, *Opera omnis*, Rudolf Hierstand (Göttingen 1984) 200.

⁵³ Edbury en Rowe, *Historian of the Latin east*, 63.

⁵⁴ Hamilton, *The leper king*, 252.

⁵⁵ Van Tyrus, *Historia rerum*, 398.

⁵⁶ Michael W. Dols, ‘The leper in medieval islamic society’, *Speculum* 58:4 (1983) 891-916, aldaar 895.

⁵⁷ *Ibidem*, 896.

Over de reactie vanuit Saraceens perspectief is tegenwoordig weinig terug te vinden. De teksten over Boudewijn zijn veelal medische verslagen van Saraceense geneesheren die in zijn dienst waren.⁵⁸ Een van de weinige inzichten in de denkbeelden over de ziekte van Boudewijn is terug te vinden in de reisverslagen van Ibn Jubayr: *'The pig, the lord of Acre whom they call king, lives secluded and is not seen, for God has afflicted him with leprosy.'*⁵⁹ Voor Ibn Jubayr was het duidelijk dat de koning van Jeruzalem gestraft was door Allah. Bij deze passage moeten echter wel kanttekeningen geplaatst worden. Zo kwam Ibn Jubayr van origine niet uit het Heilige Land, maar hij was een Moorse pelgrim uit Al-Andalus.⁶⁰ Daarbij is onduidelijk hoe representatief dit fragment is, hadden de Saracenen dezelfde opvattingen als Ibn Jubayr? Wellicht dat de lokale bevolking minder religieus was dan een pelgrim uit Al-Andalus en het is mogelijk dat zij zich hierdoor niet aansloten bij de opvatting van Ibn Jubayr.

Ondanks dat sommige moslims geloofden dat lepra een straf van Allah was, gingen Saraceense geneesheren toch opzoek naar behandelingen voor lepra. In eerste instantie zochten de geneesheren naar een oplossing die in overeenstemming was met de gedachte dat lepra een goddelijke straf was. De eerste behandeling werd dan ook gebaseerd op de door Allah gegeven geneeskracht van bepaalde, vaak verwarmde, waterbronnen. Een voorbeeld van een verwarmde waterbron die bevorderlijk zou zijn voor de behandeling van lepra was Scythopolis of Beit She'an in het Arabisch. Ook de christenen geloofden in de geneeskracht van warmtebronnen en de Jordaan was daarom een veel bezochte plaats door melaatsen, omdat daar Jezus gedoopt zou zijn.⁶¹ Vervolgens werden behandelingen ontwikkeld die een meer wetenschappelijke fundering hadden. De Saracenen hadden een zalf gecreëerd die bedoeld was voor het behandelen van huidaandoeningen, waaronder lepra. Deze zalf voorkwam dat de lepralijder zijn vingers en tenen zou kwijtraken, maar de zalf kon de lepra niet genezen.⁶² Een andere methode om de lepralijder te genezen, was aderlating. Aderlating was een populaire methode bij de behandeling van verschillende soorten ziektes en het werd zelfs gebruikt om ziektes te voorkomen. Door aderlating ontstaat er een ijzertekort in het lichaam van de patiënt en hierdoor zouden diverse bacteria worden beschadigd. Net als baden in warm water en de Saraceense zalf hielp ook aderlating niet bij het genezen van lepra.⁶³

⁵⁸ Gillis W. Long, 'Leprosy and the case of king Baldwin IV of Jerusalem: Mycobacterial disease in the Crusader States of the 12th and 13th centuries', *International journal of leprosy and other mycobacterial diseases* 61:2 (1993) 283-291, aldaar 285.

⁵⁹ Ibn Jubayr, *Rilat Ibn Jubayr*, William Wright vert. (Leiden 1852) 324.

⁶⁰ Britannica Academic, 'Ibn Jubayr', <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Ibn-Jubayr/41921> (geraadpleegd 15 januari 2019).

⁶¹ Dols, 'The leper', 903-905.

⁶² Long, 'Leprosy and the case of king Baldwin IV', 286.

⁶³ Hamilton, *The leper king*, 254.

Desondanks werden alle methode gebruikt om Boudewijn IV van lepra te genezen: *'The lad's father was informed of his condition, and physicians were consulted. Repeated fomentations, oil rubs, and even poisonous remedies were employed without result in the attempt to help him.'*⁶⁴ Het meest interessante aan de behandeling van Boudewijn was dat de geneesheren vaak van Saraceense afkomst waren.⁶⁵ Dit is opvallend, omdat bij de behandeling van Boudewijn waarschijnlijk gebruik werd gemaakt van de beste geneesheren en medicijnen. Dat gekozen werd voor Saraceense geneesheren impliceert dat toentertijd het hof van Jeruzalem van mening was dat Frankische geneesheren van mindere kwaliteit waren.

⁶⁴ Van Tyrus, *Historia rerum*, 398.

⁶⁵ Long, 'Leprosy and the case of king Baldwin IV', 285.

Conclusie

Het thema dat centraal stond in dit onderzoek waren de denkbeelden over geneeskunde tijdens de kruistochten. Het onderzoek binnen dit thema heeft zich voornamelijk bezig gehouden met de Frankische denkbeelden over Saraceense geneeskunde en vice versa. Uit recent onderzoek bleek dat de verschillen tussen Frankische en Saraceense geneeskunde niet zo groot waren als tot nu toe werd gedacht. De vraag die centraal stond in deze scriptie was hoe de historische actoren zelf dachten over de verschillen tussen de Frankische en Saraceense geneeskunde.

Uit de analyse van de fragmenten van Usama ibn Munqidh blijkt dat de Saracenen niet zo negatief dachten over de Frankische geneeskunde als Gabrielli en Woods beweerden. Doordat Woods en Gabrielli alleen het eerste deel van Munqidhs fragment hebben geanalyseerd, hebben zij de verkeerde conclusie getrokken over de Saraceense denkbeelden. Daarnaast hebben ze in hun onderzoek fouten gemaakt bij het analyseren van het eerste fragment. De analyse van het eerste fragment in deze scriptie toont aan dat niet Usama ibn Munqidh de ooggetuige was van de gebeurtenissen, maar een geneesheer van zijn oom. Daarbij was het een objectieve beschrijving van wat er gebeurde en kan er daarom op basis van dat fragment geen uitspraken gedaan worden over Saraceense denkbeelden. De analyse van de twee daaropvolgende passages geven een beter inzicht in de denkbeelden van de Saracenen ten aanzien van de Frankische geneeskunde. Zo toont het fragment over de muntmeester aan dat de Saracenen beseften dat de Franken niet alleen in staat waren om benen af te hakken, maar ook capabel waren in het vakkundig behandelen van wonden. Vervolgens blijkt uit de passage over de behandeling van koningszeer door een Frankische voorbijganger dat de Saracenen zich ervan bewust waren dat de Franken ook bekwaam waren in het behandelen van huidziektes. Al met al blijkt dat de Saracenen niet van mening waren dat de Frankische geneesheren primitief waren, maar dat de Franken daadwerkelijk vakkundig waren in het behandelen van wonden en het verzorgen van de zieken. Tenslotte moet wel in acht worden genomen dat de denkbeelden over Frankische geneeskunde kunnen verschillen per regio, zoals het voorbeeld van de Syrische geneesheer in Damascus demonstreert.

Hierna toont de analyse van Frankische teksten aan dat er twee verschillende opvattingen waren over de Saraceense geneeskunde. De eerste opvatting was dat Saraceense geneeskunde niet alleen geavanceerder was dan de Frankische geneeskunde, maar dat er ook geleerd kon worden van de Saracenen. Dit blijkt het duidelijkste uit de passage van Albert van Aken wanneer hij schrijft over de hulpeloosheid van de Franken nadat zij gebeten waren door slangen. Toen de Franken geconfronteerd werden met slangen zochten zij de hulp van de Saracenen. De Franken hadden namelijk geen kennis over slangen, omdat die in West-Europa nog onbekend waren. Daarbij maakten niet alleen de gewone kruisvaarders gebruik van de kennis en diensten van Saraceense geneesheren, maar ook de edelen uit het Heilige Land namen Saraceense geneesheren in dienst.

Hieruit blijkt dat het denkbeeld dat de Saracenen een geavanceerde kennis hadden over medische aangelegenheden een breed gedragen opvatting was binnen de Frankische gemeenschap. Uit de passage van Willem van Tyrus komt echter een andere opvatting naar voren. Zijn fragment demonstreert dat niet alle Franken van mening waren dat er gebruik gemaakt moest worden van de diensten van Saraceense geneesheren. Desondanks kan geconcludeerd worden dat de Franken in het algemeen van mening waren dat de Saraceense geneeskunde verder gevorderd was en dat daar geleerd van kon worden.

Tenslotte toont de casus van Boudewijn IV aan dat er enkele overeenkomsten zijn tussen de Frankische en Saraceense denkbeelden over het gegeven dat Boudewijn leed aan lepra. Zo baseerden sommige Saracenen en Franken hun standpunt ten opzichte van lepra op religie. Beide religies hadden namelijk in hun heilige boek staan dat lepra een straf van hun God was. Opvallend daarbij is dat beide religies adviseerden om te badderen in verwarmde waterbronnen. Daarnaast waren bij beide groepen dokters aanwezig die zich bezighielden met het ontwikkelen van een medische behandeling. Uiteindelijk zou de zelf die de Saracenen ontwikkeld hadden meer effect hebben bij het behandelen van de symptomen van lepra dan de aderlating van de Franken. Desondanks waren zowel de Saracenen als de Franken niet in staat lepra volledig te genezen. Een groot verschil tussen beide groepen is dat sommige Franken medelijden hadden met Boudewijn vanwege zijn melaatsheid. Hoe oprecht deze compassie was, is echter twijfelachtig. Zo had Willem van Tyrus een politieke agenda bij het tonen van medelijden, omdat hij de heerschappij van Boudewijn wilde legitimeren. Het meest opvallend bij de casus van Boudewijn IV is dat hij gebruik maakte van Saraceense geneesheren. Dit toont aan dat hij van mening was dat de Saracenen bekwaamere waren in het behandelen van lepra. De casus van Boudewijn sluit dus aan bij de Frankische overtuiging dat de Saraceense geneeskunde verder ontwikkeld was dan die hen zelf.

De resultaten van dit onderzoek hebben een beeld geschetst van de Frankische denkbeelden over de Saraceense geneeskunde en de denkbeelden van de Saracenen over de Frankische geneeskunde. De Franken en Saracenen waren echter niet de enige gemeenschappen in het Heilige Land. In het onderzoek naar geneeskunde tijdens de kruistochten blijven de Joden tot nu toe onderbelicht. Een onderzoek naar de denkbeelden over Joodse geneeskunde tijdens de kruistochten zou een goede aanvulling zijn op het huidige discours. Tenslotte is het de vraag hoe representatief literaire auteurs zoals Usama ibn Munqidh en Willem van Tyrus waren voor de Saracenen enerzijds en de Franken anderzijds. Wellicht dat kwantitatief onderzoek naar geneesheren in het Heilige Land kan uitwijzen hoeveel Franken gebruik maakten van Saraceense geneesheren en vice versa. Hierdoor ontstaat een meer compleet beeld van de denkbeelden over geneeskunde tijdens de kruistochten.

Bibliografie

Primaire bronnen

Ibn Jubayr, *Rilat Ibn Jubayr*, William Wright vert. (Leiden 1852).

Ibn Munqidh, Usama, *Memoirs of Usama ibn Munqidh*, P.K. Hitti vert. (New York 2000).

Old French crusade cycle: La chanson de Jérusalem, Nigel Thorp vert. (Tuscaloosa 1992).

Paus Alexander III, *Opera omnis*, Rudolf Hierstand vert. (Göttingen 1984).

Van Aken, Albert, *Historia Hierosolymitanae*, Susan B. Edington vert. (New York 2007).

Van Tyrus, Willem, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, Emily A. Babcock en August C. Key vert. (New York 1943).

Secundaire literatuur

Chléirigh, Léan Ní, 'Oriental and occidental medicine in the crusader states' in: Conor Kostick (red.), *The crusades and the near east* (New York 2011) 161-188.

Cobb, Paul M., *Usama ibn Munqidh: warrior-poet of the age of crusades* (Oxford 2005) 93-94.

Daniel, Norman, *Islam and the West: The making of an image* (Oxford 2003).

Dols, Michael W., 'The leper in medieval islamic society', *Speculum* 58:4 (1983) 891-916.

Edbury, Peter W. en Rowe, John G., *William of Tyre: Historian of the Latin east* (Cambridge 1988).

Edington, Susan, 'Albert of Aachen reappraised', in: Alan v. Murray (red.), *From Clermont to Jerusalem: The crusades and crusader societies 1095-1500* (Turnhout 1998) 55-68.

Gabrielli, Francesco, *Arab historians of the crusades* (Londen 1969).

Hamilton, Bernard, *The leper king and his heirs: Baldwin IV and the crusader kingdom of Jerusalem* (New York 2000).

Huntington, Samuel P., *The clash of civilizations and the remaking of world order* (New York 1996).

Lawrence, Conrad, 'Usama ibn Munqidh and other witnesses to Frankish and Islamic medicine in the era of the crusades' in: Peter E. Pormann, *Islamic and scientific tradition III* (Londen 2011) 260-275.

Long, Gillis W., 'Leprosy and the case of king Baldwin IV of Jerusalem: Mycobacterial disease in the Crusader States of the 12th and 13th centuries', *International journal of leprosy and other mycobacterial diseases* 61:2 (1993) 283-291.

Moghaddam, Adib, *A metahistory of the clash of civilisations: Us and them beyond Orientalism* (Londen 2011).

Murray, Alan V., 'Arabic sources on Muslim villagers under Frankish rule' in: Alan v. Murray (red.), *From Clermont to Jerusalem: The crusades and crusader societies 1095-1500* (Turnhout 1998) 103-119.

Pagden, Anthony, *Worlds at war: The 2,500 year struggle between East and West* (New York 2008).

Said, Edward, 'The clash of definitions' in: Emran Qureshi en Michael A. Sells (red.), *The new crusades: constructing the Muslim enemy* (New York 2003) 68-88.

Van der Krans, J.W., *Inwendige geneeskunde* (Amersfoort 2004).

Vessey, David W.T.C., 'William of Tyre and the art of historiography', *Mediaeval Studies* 35 (1973) 433-455.

Woodings, Ann F., 'The medical resources and practice of the Crusader States in Syria and Palestine, 1096-1193', *Medical History* 15 (1971) 268-277.

Sites

Brittanica Academic, 'Ibn Jubayr', <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Ibn-Jubayr/41921> (geraadpleegd 15 januari 2019).

Brittanica Academic, 'Saracen', <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Saracen/65721> (geraadpleegd 15 januari 2019).